

DOI 10.33099/2618-1614-2018-4-3-24-29
УДК 94(477):359]:355.46-028.46[(1-622)+(4-672)«19/20»

В. В. Гордійчук,

капітан 3 рангу, начальник науково-організаційного відділення Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»,

А. С. Поспелов,

кандидат історичних наук, доцент кафедри кораблеводіння та штурманського озброєння Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»,

П. В. Поздняков,

майор, кандидат технічних наук, начальник кафедри соціально-гуманітарних та загальновійськових дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»

Обґрунтування пропозицій до концепції розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України з урахуванням досвіду морських операцій ЄС і НАТО

У статті розглядається питання використання досвіду морських операцій Організації Північноатлантичного договору та Європейського Союзу за період 1992–2018 рр. Аналізуються морські операції ЄС прикордонного і гуманітарного характеру, операції НАТО блокадного та ударного типу (на Адріатичному морі), а також антипіратські операції військово-морських сил країн Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу в північно-західній частині Індійського океану. На підставі проведеного аналізу автори роблять висновки щодо правомірності й доцільності використання набутого досвіду в контексті концепції розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України.

Ключові слова: військово-морські сили, морські операції, Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Європейський Союз, антипіратські операції, військовий досвід, концепція розвитку.

© В. В. Гордійчук, А. С. Поспелов, П. В. Поздняков, 2018

Військово-Морські Сили (ВМС) Збройних Сил України (ЗСУ) після кримських подій лютого – березня 2014 р. значно обмежили географію своєї діяльності (переважно прибережною зоною), передусім через зменшення наявного корабельно-катерного складу. Між тим, захист національних інтересів в Азовському морі від агресивних дій Російської Федерації (РФ) з одночасним сприянням діям інших видів ЗСУ в зоні проведення операції Об'єднаних сил (ООС), так само як і захист національних інтересів нашої держави в південно-західній частині Чорного моря (ближня морська зона) та в гирлі річки Дунай на прикордонних ділянках з Румунією, хоча і є на сьогодні основними завданнями ВМС ЗСУ, обмежувати ними завдання на перспективу в жодному разі не можна, насамперед через удалий історичний досвід національних військово-морських сил з практичної участі в операціях Європейського Союзу і НАТО. Крім того, командування цих коаліцій продовжує розглядати кораблі та інші сили ВМС ЗСУ на предмет їх залучення до проведення таких операцій у майбутньому.

Виходячи із зазначених фактів, подальшу розбудову ВМС ЗСУ слід проводити з урахуванням набутого досвіду морських операцій як ЄС, так і Північноатлантичного альянсу. Однак цей досвід не повинен розглядатися для використання на перспективу як певний гіпотетичний аспект застосування в майбутньому сил та засобів ВМС ЗСУ. Його використання має знайти місце й у сучасних формах і способах застосування ВМС ЗСУ.

Тож який саме досвід дали морські операції ЄС і НАТО?

Усі морські операції Європейського Союзу можна умовно поділити на дві групи:

1. Ті, що проходять (проходили) на морських кордонах ЄС: «Triton» (2014–2017), «Themis» (з 1 лютого 2018 р.), «Indalo» (з 3 травня 2017 р.), «Poseidon» (з 1 січня 2016 р.), які проводились Європейським прикордонним агентством Frontex і «Sophia» (formally European Union Naval Force Mediterranean) під командуванням Військового комітету Європейського Союзу (EUMC) у центральній частині Середземного моря) [1; 2].

2. Ті, що проходять за межами ЄС, де Євросоюз виконує визначені завдання. Фактично, єдиною операцією такого плану є «Аталанта» (Operation «Atalanta»), розпочата в грудні 2008 р. і подовжена мандатом Ради ЄС від 30 липня 2018 р. до грудня 2020 р. [3]. Україна брала участь в операціях такого плану на підставі Угоди з Європейським Союзом про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з урегулювання криз, ратифікованої 6 березня 2008 р. [4].

Що стосується операцій НАТО, то станом на грудень 2018 р. переважно всі морські операції (або операції з морською компонентою) НАТО є офіційно закінченими за деяким винятком. Це операції: «Maritime Monitor» (липень – листопад 1992 р.) – морський контроль біля берегів колишньої Югославії, пов'язаний з розширенням рамок громадянської війни в цій донедавна федеративній

країні; «Maritime Guard» (листопад 1992 р. – 1993 р.) та «Sharp Guard» (червень 1993 р. – жовтень 1996 р.) – блокада узбережжя Союзної Республіки Югославія з метою примушення офіційного Белграда відмовитися від активної військової політики в Сербській Країні та в Боснії та Герцеговині; операція «Deliberate Force» (серпень – вересень 1995 р.) – нанесення ударів по інфраструктурі боснійських сербів; «Allied Force» (березень – червень 1999 р.) – повітряна кампанія в Косово, операції «Allied Provider» (жовтень – грудень 2008 р.); «Allied Protector» (березень – серпень 2009 р.) – антипіратські дії в західній частині Індійського океану; операція «Active Endeavour» – контроль судноплавства в Середземному морі для стримування терористичної діяльності та захисту від неї; операція «Ocean Shield» (із серпня 2009) – місія НАТО по боротьбі з піратством в Аденській затоці та біля берегів Африканського Рогу.

Окремо слід розглянути операції НАТО «Активні зусилля» (Operation «Active Endeavour»), «Океанський щит» (Operation «Ocean Shield») та операцію ЄС «Атланта» (Operation «Atalanta»).

Операція «Активні зусилля» проводилася від жовтня 2001 р. по листопад 2016 р. у Середземному морі та була призначена для запобігання пересування терористів та зброї масового знищення до країн Західної та Центральної Європи. Ця операція була спрямована також на підвищення безпеки судноплавства загалом в умовах появи нових викликів – міжнародного тероризму, масової міграції населення морем у західноєвропейські держави тощо. Саме вона стала першою військово-морською операцією, організованою країнами НАТО відповідно до статті 5 Північноатлантичного договору від 4 квітня 1949 р., що передбачає колективну оборону і першою в історії операцією, яка проводилась Альянсом згідно з договором у цілому [5].

21 квітня 2005 р. підписана угода між Урядом України та керівництвом Організації Північноатлантичного договору про участь України у військово-морських операціях на Середземному морі в рамках операції НАТО «Активні зусилля».

Офіційний Київ, на відміну від «особливих» домовленостей між Брюсселем і Москвою, діяв згідно з усіма нормами міжнародного права й дипломатичного протоколу. Офіційне приєднання України до операції відбулось у 2007 р.

Форми участі в операції були визначені згаданою вище угодою, а саме [6]:

- створення і функціонування в подальшому (на період участі українського контингенту в операції) системи взаємного обміну інформацією в рамках операції та відповідного підрозділу для цього у складі ВМС ЗСУ – Контактного пункту;
- направлення українських офіцерів зв'язку до штабу операції в Неаполі;
- направлення кораблів та підрозділів ВМС ЗСУ до складу сил, визначених до участі в операції.

На виконання останнього до початку березня 2014 р. Україна щорічно відряджала один-два бойові кораблі ВМС ЗСУ з доглядовою командою спеціального призначення на борту в підпорядкування командуванню операції. Під час цієї операції бойові служби здійснювали корвети «Тернопіль» та «Луцьк» (проект 1124М), фрегат «Гетьман Сагайдачний» (проект 1135.1).

Після підтримки операції «Активні зусилля», на виконання Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2013 рік, затвердженої Указом Президента № 371/2013 від 5 липня 2013 р., до операції НАТО «Океанський щит» 10 жовтня 2013 р. приєднався український фрегат «Гетьман Сагайдачний». Це перший випадок участі країни – партнера в боротьбі Альянсу проти піратів за межами Європейського континенту. Паралельно, до проходження служби у складі Морського командування Об'єднаних збройних сил (ОЗС) НАТО (MARCOM) (місто Нортвуд, Велика Британія) відряджено офіцера зв'язку від України.

Ефективні організація та проведення операції «Океанський щит» дали змогу до кінця 2016 р. майже повністю придушити активність піратських формацій у Червоному морі та Аденській затоці. Причому українські моряки в цій операції продемонстрували високий вишкіл та професіоналізм [7]. Кримська криза лютого – березня 2014 р. змусила змінити пункт прибуття фрегата «Гетьман Сагайдачний» із Севастополя на Одесу.

Утім, продовження операція «Океанський щит» у рамках НАТО не мала. Активізація аналогічної операції ЄС «Атланта» і діяльність на постійній основі багатонаціональної Комбінованої тактичної формації 151 (Combined Task Force 151 (CTF 151), створеної згідно з Резолюцією Ради Безпеки ООН № 2316 у січні 2009 р. [8], розв'язувала майже всі проблеми боротьби із сомалійськими піратами, тому в дублюванні з боку НАТО цих зусиль потреби вже не було.

У Середземному морі в листопаді 2016 р. Морське командування ОЗС НАТО розпочало операцію «Морський страж» («Sea Guardian»), яка замінила закінчену операцію «Активні зусилля». Однак підхід до її проведення дещо змінився – з постійного на циклічний (використання корабельних з'єднань Альянсу три тижні кожні два місяці), так само як і характер використання ВМС НАТО в ній. Згідно з визначеними завданнями, операція «Морський страж» є універсальною як за застосовуваними діями, так і за цілями, яких може досягти. Зокрема це: підтримка свободи судноплавства, боротьба з поширенням зброї масового знищення, захист критичної інфраструктури тощо. Причому ця операція здійснюється в тісній взаємодії з операцією ЄС «Софія» та призначена насамперед для посилення морської ситуаційної обізнаності в масштабах усього Середземного моря як головний елемент протидії морському тероризму та перспективних викликів з моря країнам НАТО [9].

На перший погляд, зазначений досвід несуттєвий та малокорисний для ВМС ЗСУ. Так, згідно з офіційними

документами стратегічного характеру, а саме: Воєнною доктриною України від 24 вересня 2015 р., Стратегічним оборонним бюлетенем України від 6 червня 2016 р. і представленої 28 листопада 2018 р. Командувачем ВМС ЗСУ адміралом Ігорем Воронченком Стратегією розвитку ВМС до 2035 р., національні військово-морські сили «до 2025 р. мають запровадити та завершити процес встановлення контролю над власним територіальними водами (12 морських миль від берега), а вже у 2030 році представити його в межах виключної (морської) економічної зони, яка складає до 200 морських миль...» [10]. 6 грудня 2018 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про прилеглу зону України» [11], яким ввела поняття «прилегла зона України» – це зона відкритого моря, яка прилягає до територіального моря України і зовнішня межа якої перебуває на відстані не більше двадцяти чотирьох морських миль, відлічених від вихідних ліній, від котрих відміряється ширина територіального моря України. Також цим Законом визначений порядок реалізації Україною в цій зоні своїх прав як прибережної держави відповідно до Конвенції ООН з морського права 1982 р., інших міжнародних договорів України, загальновизнаних норм і принципів міжнародного права, Конституції та законів України.

З огляду на це існуюча нині основна ідея розвитку ВМС ЗСУ, оприлюднена в кількох статтях і коментарях, зокрема заступника начальника штабу Командування ВМС ЗСУ з євроатлантичної інтеграції капітана 1 рангу Андрія Риженка [12; 13; 14], передбачає на першому етапі їхнього розвитку (до 2020 р.) використання сил та засобів «москітного флоту» з трьох складових: ударна (переважно перспективні ракетні катери), тральнопатрульна (перспективні мінно-тральні кораблі та існуючі малі броньовані артилерійські катери) й амфібійна (перспективні морські десантно-висадкові засоби). При цьому не зняте питання про створення підводної компоненти та будівництва бойових надводних кораблів тоннажністю, більшою за тоннажність катерів (корветів), які після 2030 р. повинні діяти по всій акваторії Чорного моря [15].

При такій обмеженій можливості застосування і географічно, і з погляду майбутнього корабельно-катерного складу національних ВМС (щонайменше до 2030 р.) Україна де-факто змушена виробляти свої концептуальні засади застосування принципово нового за якістю матеріальної складової військового флоту. Саме тут може бути використаний набутий досвід морських операцій ЄС і НАТО.

Спробуймо означити його основні аспекти.

Усі морські операції ЄС під керівництвом Європейського прикордонного агентства (Frontex) здійснювалися військово-морськими силами переважно середземноморських країн Європейського Союзу на межі морського кордону ЄС із винесенням активних операцій (пошукових, рятувальних, антиконтрабандних тощо) майже до кордонів територіальних вод країн Північної Африки (Лівії,

Тунісу, Марокко). Таким чином, з одного боку, вирішувався основний пласт гуманітарних завдань (порятунку вимушених біженців) на стадії зародження проблеми, а з другого, і це головне, – морські операції ЄС «Тритон», «Феміда», «Софія» вели до збільшення фактичної зони контролю морського простору Середземного моря країнами Європейського Союзу. У такий спосіб країнами ЄС розв'язується задача на віддалену перспективу шляхом створення юридичного (одностороннього) прецеденту до моменту його юридичного оформлення в межах нових міжнародних правових норм. Переоцінити це важко, оскільки, на думку більшості вчених – економістів, географів та геополітиків, майбутнє людства – саме на морі, а перелічені вище операції ЄС де-факто встановлюють майбутню «виключну морську економічну зону Об'єднаної Європи». І саме для реального закріплення цієї майбутньої зони проводяться операції під егідою Frontex у сучасних умовах в комплексі із залученням сил, засобів та відповідних підрозділів усіх зацікавлених відомств, де «головну скрипку» відіграють військово-морські сили як найбільш численні, універсальні та автономні, хоча б з погляду корабельного складу і потенціалу зброї.

Подібний досвід логічно накладається на теперішні та перспективні інтереси України в басейнах Азовського та Чорного морів. Щоправда, за одним винятком. На сьогодні більш численними, універсальними та автономними з погляду корабельно-катерного складу на вказаних акваторіях є не ВМС ЗСУ, а Морська охорона Державної прикордонної служби України (МО ДПСУ) (орієнтовно: 16 бойових надводних одиниць ВМС ЗСУ проти 49 одиниць МО ДПСУ), яка діє виключно в географічних та правових межах національного та міжнародного законодавств. В умовах агресивних дій з боку РФ це якісно обмежує ефективність і робить усі прикордонні операції силових структур України на морях пасивними за визначенням.

Саме тому, враховуючи цей негативний та, опосередковано, позитивний досвід морських операцій Frontex, у Законі України «Про прилеглу зону України» територіальне море нашої держави фактично розширене з юридично визнаних 12 морських миль до 24, але зі статусом «прилеглої зони України» [16]. А ближня морська зона, яка в публікаціях до листопада 2018 р. обмежувалася 150 морськими милями, «Стратегією» винесена на максимальну відстань виключної (морської) економічної зони (200 миль), що якраз і передбачає Стаття 57 Конвенції ООН з морського права 1982 р.

Проте за корекцією зони оперативного призначення ВМС ЗСУ до 2030 р., про що йшлося вище, повинна слідувати і принципова зміна концепції охорони як морського державного кордону України, так і її виключної морської економічної зони. При чому роль ВМС ЗСУ в цій концепції повинна суттєво зрости. Саме це зробить дії національних ВМС, щонайменше, більш активними. На тактичному рівні чи в розрізі найближчих перспектив це дасть ВМС ЗСУ й МО ДПСУ змогу де-факто

розширити свій реальний контроль над виключною морською економічною зоною держави в басейнах як Азовського, так і Чорного морів. Юридичними підставами для цього є воєнний стан та недружні акції з боку як морських прикордонників РФ, так і Чорноморського флоту РФ загалом. А раз так, то в морських прикордонних операціях ВМС ЗСУ і МО ДПСУ повинні виконувати завдання спільно, отже, під одним командуванням. Зрозуміло, що це повинно бути Командування ВМС ЗСУ. Адекватне використання набутого практичного досвіду морських прикордонних операцій ЄС на Середземному морі та створений ними історичний прецедент, про що йшлося вище, дасть ВМС ЗСУ разом з МО ДПСУ можливість не допускати в майбутньому таких ситуацій, як незаконне захоплення РФ газодобувних платформ «Чорноморнафтогазу», яке відбулось у 2014 р.

Досвід морських операцій НАТО 1992–1999 рр. в Адріатиці біля узбережжя колишньої Югославії (операції «Maritime Guard», «Maritime Monitor», «Sharp Guard», «Deliberate Force», «Allied Force»), на перший погляд, у реаліях розвитку ВМС ЗСУ застосувати важко, передусім через масштабність цих операцій, збалансованість і різноманітність за залученими силами та засобами (від авіаносців з ударною авіацією та атомних багатоцільових підводних човнів з оперативно-тактичними крилатими ракетами до патрульних (по суті навчальних) катерів ВМС Італії). Утім, це операції флоту проти берега (контрольного, блокадного та ударного характеру).

Щонайменше, в Азовському морі через продовження бойових дій на суходолі (приморський напрямок) у рамках ООС окремі елементи досвіду вказаних морських операцій НАТО можуть стати елементом корекції концепції застосування, а відповідно, й розвитку ВМС ЗСУ.

Ідеться про підсилення чи навіть зміну моделі системи спостереження за районом бойових дій (висвітлення обстановки). Сучасні підходи, які активно реалізуються в Азовській операційній зоні, передбачають висвітлення насамперед надводної обстановки за допомогою берегових стаціонарних та мобільних радіолокаційних станцій (РЛС), що справді виправдано сучасною ситуацією. Між тим події літа – осені 2014 р. (тимчасове захоплення бойовиками Маріуполя та атаки з берега бойовиками катерів Морської охорони України) наочно доводять: в умовах конфлікту навіть низької інтенсивності військово-морські сили повинні мати багаторівневу, ефективну і працюючу в режимі реального часу з опорою на сучасні цифрові засоби зв'язку та управління систему висвітлення берегової обстановки.

Згідно з досвідом зазначених морських операцій НАТО, це здійснювалося передусім засобами систем авіаційної та, меншою мірою, космічної розвідки. При чому авіаційний компонент застосовувався комплексно – від приладів нічного бачення екіпажів палубних вертольотів фрегатів до літаків стратегічної авіації дальнього радіолокаційного виявлення та управління (Е-3 «Сентрі»). Висвітлення надводної обстановки вели й над-

водні кораблі НАТО за допомогою РЛС систем «Іджис» («Aegis») та «малюючих» радіолокаторів SPG-62 (управління ЗРК) і SPQ-9A чи RTN-20X «Orion» (управління артилерійським вогнем). Робота корабельних РЛС та авіаційних комплексів по берегових цілях виявилася недостатньою з погляду отримання всього масиву необхідної інформації. Тому активно застосовувалися групи спецпризначення, які різними засобами й на різні терміни та глибину висаджувалися з кораблів на узбережжя й за допомогою оптико-електронних систем виявлення цілей «працювали по землі», причому склад цих груп часто охоплював офіцерів і старшин екіпажу самого бойового корабля.

В умовах України слід «прив'язати» існуючі та перспективні корабельні оптико-електронні засоби для дій на тактичну глибину, інтегрувати їх у єдину систему зв'язку та управління в онлайн-режимі, хоча б у межах театру воєнних дій, штатно мати на кораблях і катерах, навіть з надмалими екіпажами (4–6 осіб), підготовлений особовий склад, оснащений портативними засобами спостереження та зв'язку з можливістю їх висадки на берег при відповідній обстановці.

Але головне – це авіаційний компонент. Необхідність у його найскорішому створенні підтвердив позитивний досвід операцій ЄС «Аталанта» і НАТО «Океанський щит». Якщо перші угруповання (тактичні групи) в операції «Аталанта» складали вісім бойових кораблів (до тринадцяти палубних вертольотів) основних класів та до десяти літаків базової патрульної авіації (БПА), то сучасний склад операції «Аталанта» – лише два кораблі (сучасний фрегат із системою «Іджис» та десантно-вертолітний корабель-док як флагман з'єднання), до трьох палубних вертольотів і до двох літаків базової патрульної авіації [17; 18]. І це при значному розширенні зони відповідальності – від Червоного моря до всієї західної частини Індійського океану (за винятком Перської затоки та Аравійського моря).

Сучасна авіація ВМС ЗСУ налічує від двох до чотирьох (за різними оцінками) застарілих літаків-амфібій Бе-12 у протичовновому та пошуково-рятувальному варіантах. Модернізувати їх за фізичним зносом уже неможливо, і тому на порядок денний виходить їх заміна. Варіанти нащадків Бе-12 офіційно не розглядалися. Проте ще з 1995 р. практично відпрацьований у ДП «Антонов» Ан-74П (МП), а на низці авіаційних виставок (2011–2015) це саме підприємство представило значно перспективніший (щоправда, як модель-концепт) Ан-168МП.

Лише в оприлюдненій наприкінці літа 2018 р. командувачем ВМС ЗСУ інформації передбачене створення патрульного літака «Світанок» [15]. Проте що являтиме собою цей літак ВМС поки офіційно не відомо.

На наш погляд, зважаючи на першочергові заходи застосування ВМС ЗСУ в Чорноморській та Азовській операційних зонах, авіаційна складова ВМС ЗСУ має будуватися щонайменше в складі однієї ескадрильї (8–10 одиниць) сучасних літаків патрульної авіації

національного виробництва, які на перших порах повинні комплектуватися не за принципами літаків БПА (сучасні засоби виявлення підводних човнів та надводних цілей у вигляді РЛС сантиметрового і дециметрового діапазонів, магнітомерів, системи скидання та обробки інформації за допомогою радіогідроакустичних буїв, відповідний ударний арсенал від авіаційно-маркерних та глибинних бомб до протикорабельних ракет), а за принципом літаків берегової охорони (патрульних) – комерційна РЛС, оптична апаратура споглядання від ілюмінаторів та біноклів спостерігачів до чогось більш технологічного.

Якщо ВМС ЗСУ будуть спроможні забезпечити постійну експлуатацію впродовж 4–10 годин у повітрі принаймні двох таких літаків (відповідно для Азовської та Чорноморської операційних зон), то навіть якщо спостереження вестиметься вкрай простими (візуальними) методами, ефективність контролю вітчизняного військового флоту за наземною та надводною обстановкою зросте в рази. Тут у пригоді можуть стати новітні розробки безпілотних авіаційних комплексів (БпАК) вітчизняного та іноземного виробництва, які мають набагато нижчу вартість експлуатації порівняно з пілотованими літальними апаратами.

Велика автономність таких літаків (а бажано, з можливістю дозаправки в повітрі за принципом «конус-штанга») та БпАК дасть ВМС ЗСУ змогу не лише оперативно виявляти елементи потенційної небезпеки в Азовській та Чорноморській зонах відповідальності національних ВМС, а й у разі необхідності якісно та швидко приєднатися до операцій ЄС і НАТО навіть в умовах існуючого конфлікту з РФ, що неодмінно принесе нам суттєві політичні, економічні й військові дивіденди.

Ну і, нарешті, з ВМС ЗСУ не знімається можливість і необхідність участі в операції «Аталанта» та можливих майбутніх операціях НАТО на кшталт операцій «Океанський щит» чи «Морський страж», що проходять і нині. На жаль, для цього в Україні зберігся лише один корабель – наш флагманський фрегат. Однак введення в бойовий склад ВМС ЗСУ новітніх ракетних катерів водотоннажністю понад 400 тон (типів «Лань» та/або «Веспа») дасть їм змогу брати участь у подібних заходах за прикладом радянських артилерійських катерів проекту 205П у басейні Червоного моря протягом 1980-х рр. [19] чи участі в операції НАТО «Морський страж» з осені 2018 р. у басейні Середземного моря хорватських ракетних катерів [20]. Саме тому створення вітчизняної ударної та тральної компоненти згідно з концепцією розвитку «москітного флоту» за своєю ідеологією в будь-якому разі повинна виходити в географічному та геополітичному плані за межі басейнів Чорного та Азовського морів.

Крім того, не слід нехтувати закладенням у концепцію розбудови ВМС ЗСУ замовлення надводних протичовнових одиниць (корветів, катерів). По-перше, після анексії Криму завдання з пошуку і знищення підводних човнів з-поміж надводних одиниць на сьогодні в Україні

може здійснювати лише фрегат «Гетьман Сагайдачний», що унеможливило здійснення постійного патрулювання. По-друге, порівняно з іншими протичовновими засобами (морською авіацією, береговою артилерією тощо) надводні сили є найбільш ефективними та швидкодіючими засобами з пошуку та знищення підводної зброї, а їхню універсальність з погляду необхідності як для захисту національних інтересів, так і для участі в складі міжнародних сил переоцінити важко.

Позитивний досвід проведення операцій «Активні зусилля» та «Океанський щит» дає нам можливість сподіватися, що після вступу до НАТО Україна зможе ініціювати подібну операцію зі своєю участю в басейні Чорного моря (на заміну існуючої «Чорноморської гармонії» («Black Sea Harmony») через участь у ній РФ). Вона повинна будуватися на універсальній основі і бути чорноморським аналогом операції НАТО в басейні Середземного моря «Морський страж». Саме ця операція не лише підвищить ефективність запобігання пересуванню терористів чи зброї масового знищення та безпеки судноплавства загалом, як має зазначитися в мандаті місії (із заявленого в рамках операції «Морський страж»), а й буде додатковим стримуючим фактором агресії РФ та її незаконних дій у регіоні (захоплення газових шельфових родовищ, порушення правил добування корисних копалин, незаконне затримання та догляд цивільних суден тощо). А це є ще одним приводом для прагнення до уніфікації засобів вітчизняного флоту з флотами країн – членів НАТО для подальшої співпраці вже для захисту національних інтересів.

Актуальність досліджень, результати яких відображені в цій роботі, підтверджується нещодавно затвердженою новою редакцією Морської доктрини України на період до 2035 року (Постанова Кабінету Міністрів України № 1108 «Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 року» від 18 грудня 2018 р.).

Відповідно до зазначеної редакції Морської доктрини України на період до 2035 року:

1. Одним з основних принципів реалізації державної морської політики визначене підвищення рівня військово-морського потенціалу України до рівня держав Європейського Союзу і НАТО.

2. До напрямів повернення захоплених територій та забезпечення оборони з моря віднесено зокрема:

- забезпечення Україною внеску до регіональних і глобальних систем колективної безпеки, у тому числі участь в антипіратських, антитерористичних військово-морських операціях і глобальних системах моніторингу торговельного мореплавства під супроводом НАТО і ЄС та інших безпекових ініціативах, миротворчих і гуманітарних діях, що відповідають інтересам України;

- формування ефективної системи управління військово-морською діяльністю з урахуванням досвіду провідних держав світу та необхідності досягнення оперативної

сумісності з військово-морськими силами держав – членів НАТО.

3. Окремим розділом визначені напрями переорієнтації військового та військово-технічного співробітництва зі східного вектора (Російська Федерація) на західний (НАТО і Європейський Союз).

Відповідно до пункту 2 цієї Постанови, Міністерству інфраструктури, Міністерству оборони, Міністерству економічного розвитку і торгівлі разом із заінтересованими органами виконавчої влади належить у тримісячний термін розробити й подати Кабінетові Міністрів України проект плану заходів з реалізації Морської доктрини України на період до 2035 р. На думку авторів, матеріал цієї статті було би доцільно використати при розробці зазначеного плану.

Таким чином, досвід морських операцій ЄС і НАТО не лише корисний, а й обов'язковий до врахування при розробці концепції розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України. Вважаємо, що його ретельний аналіз і пролонгація співпраці з НАТО відповідно до реалій України та її збройних сил якісно модернізує теоретичні і практичні підходи до застосування ВМС ЗСУ не тільки в акваторіях Азовського та Чорного морів, а й у сучасних та потенційних районах викликів та загроз національним інтересам держави та євроатлантичної спільноти країн-партнерів загалом.

Перелік літератури

1. EUNAVFOR Med: EU agrees to start the active phase of the operation against human smugglers and to rename it «Operation Sophia» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/28/eunavfor/#>.
2. FRONTEX. European border and coast guard agency News Release [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://frontex.europa.eu/media-centre/news-release/>.
3. EUNAVFOR. Mission [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eunavfor.eu/mission>.
4. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648 (Дата публікації: 06.03.2003).
5. Operation Active Endeavour (Archived) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/topics_7932.htm?selectedLocale=en.
6. Угода (у формі обміну листами) між Україною та Організацією Північноатлантичного договору про участь України у військово-морських операціях на Середземному морі в рамках операції «Активні зусилля» (ОАЗ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_013.
7. Три дні фрегату «Гетьман Сагайдачний» в операції НАТО «Океанський щит» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://navy.mil.gov.ua/elementy-operatsij-nato-okeanskyj-shhyt-ta-yes-atalanta/> (Дата публікації 24.09.2018).
8. CTF 151: Counter-piracy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://combinedmaritimeforces.com/ctf-151-counter-piracy/>.
9. Operation Sea Guardian [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/topics_136233.htm?selectedLocale=en (Дата публікації 27.01.2018).
10. Цит. за: Воронченко презентував стратегію розвитку ВМС до 2035 року / Телепрограма «На варті» / Телерадіостудія «Бриз» МО України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=6fFq52wBcGQ> (Опубліковано 3.12. 2018 р.).
11. Закон України «Про прилеглу зону України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64003.
12. «Москитний флот» – переваги для України (ІНФОГРАФІКА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trident-ua.info/novyny/vijna-na-shodi/moskitnij-flot-perevagi-dlya-ukra%D1%97ni-infografika/> (Дата публікації: 27.10.2016).
13. Москитний флот і перспективи розвитку ВМСУ як варіант асиметричної відповіді силам агресора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrmilitary.com/2017/06/moskitnij-flot-i-perspektyvy-rozvytku-vmsu.html> (Дата публікації: 12.06.2017).
14. До 2020 року флот отримає 30 нових кораблів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://milnavigator.tv/do-2020-roku-flot-otrymae-30-novyh-korabliv/> (Дата публікації: 15.12.2017).
15. Розвиток для перемоги. Погляди Командування ВМС до відновлення українського флоту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://navy.mil.gov.ua/rozvytok-dlya-peremogy-poglyady-komanduvannya-vms-do-vidnovlennya-ukrayinskogo-flotu/> (Дата публікації: 07.08.2018).
16. Закон України Про прилеглу зону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64003.
17. Deployed units. Surface vessels [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eunavfor.eu/deployed-units/surface-vessels/>.
18. Deployed units. MPRAS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eunavfor.eu/deployed-units/mpras/#news-tabs>.
19. Россия (СССР) в локальных войнах и конфликтах второй половины XX века / под ред. В. А. Золотарёва. – М. : Кучково поле, 2000. – С. 262.
20. Croatian and UK ships join NATO's Operation Sea Guardian [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/news_157986.htm?selectedLocale=en (Дата публікації: 07.09.2018).